

Mistrz Eckhart i mistyka spekulatywna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Eckhart, *Quaestiones parisienses*, tłum. Stefan Swieżawski.
- Źródło: Jan Eckhart, *Traktaty*, tłum. Wiesław Szymona.
- Źródło: Jan Eckhart, *Pie`ces relatives au proce`s d'Eckhart*, tłum. Stanisław Swieżawski.
- Źródło: Dante Alighieri, *Boska Komedia, Raj, Pieśń XXXIII*, [w:] , tłum. w. 67–93, 98–105, 115–145 E. Porębowicz.

Mistrz Eckhart i mistyka spekulatywna

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy wiesz, że grecki wyraz *mystikos* (mistyczny) pochodzi od greckiego *myo*, co oznacza zamykać, np. zamykać usta? W starożytnej Grecji, słowo to odnosiło się do ceremonii wtajemniczenia. Dzisiaj kojarzy nam się z czysto duchowym, religijnym doświadczeniem, jednak w średniowieczu powstał nurt mistyki spekulatywnej – jej przedstawiciele szukali filozoficznej wykładni dla dążenia do poznania Boga w mistycznym akcie kontemplacji. Mistrz Eckhart, główny przedstawiciel niemieckiego mistycyzmu IV wieku, twierdził, że człowiek może obcować z Bogiem bezpośrednio i kontemplacja jest najwyższym ludzkim celem. Jej warunkiem miało być odwrócenie się od zewnętrznego świata i koncentracja na wnętrzu własnej duszy – na jej dnie można było odnaleźć Boga. Nauczał, że świat materialny w oderwaniu od Boga jest nicością, bo to Bóg stwarza byt wszystkich rzeczy. On sam jest bytem, lecz przede wszystkim poznaniem i myśleniem.

Twoje cele

- Dowiesz się, czym był mistycyzm i poznasz myśl Mistrza Eckharta.
- Spróbujesz ocenić, czy koncepcja mistycyzmu, łącząca teologię i filozofię była drogą rozwoju dla obu tych dziedzin, czy może którąś z nich ograniczała.
- Przeanalizuje filozoficzne źródła mistyki spekulatywnej.

Mistrz Eckhart i mistyka spekulatywna

Słowo „**mistyka**” (od gr. *mystikós* – tajemny) na ogół nam się kojarzy z religią, a nie filozofią, ze stanem, w którym człowiek osiąga bezpośrednie przeżycie łączności z Bogiem. Powiązanie mistyki z filozofią może tym bardziej dziwić, że mistyka w swej czysto religijnej postaci opiera się na duchowym doświadczeniu (modlitwie i [kontemplacji](#)) i pomija rozumową abstrakcję. Jednakże w średniowieczu oprócz mistyki tego rodzaju, czyli tzw. mistyki ascetycznej, uprawiano również mistykę [spekulatywną](#), zwaną **mistycyzmem**.

Nurt ten rozwinął się w XII w., a jego zwolennicy zajmowali się zarówno praktykowaniem, jak i teorią mistyki: nie tylko dążyli do bezpośredniego obcowania z Bogiem, lecz także szukali teoretycznych uzasadnień dla swych usiłowań. Jedni w opozycji do [scholastyki](#) próbowali wykazać, że Boga można poznać wyłącznie poprzez stany mistyczne (św. Bernard, 1091–1153), drudzy dążąc do syntezy mistyki i scholastycznej filozofii, drogi do poznania Boga szukali zarówno w wierze i objawieniu, jak i rozumie (Hugon ze św. Wiktora, 1096–1141).

W XIV w. mistycyzm najbujniej rozwijał się w Niemczech, a jednym z głównych przedstawicieli mistyki tego okresu był Jan Eckhart.

Meister Eckhart, rzeźba w Bad Wörlshofen, Kneippstraße

Źródło: Lothar Spurzem, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Jan Eckhart (ok. 1260–1327), zwany Mistrzem Eckhartem, urodził się w Niemczech w Turyngii i podobnie jak św. Tomasz należał do zakonu dominikanów.

Był nauczycielem w Paryżu, następnie zaś w Niemczech: w Strasburgu i Kolonii. Zajmował wysokie stanowiska w hierarchii kościelnej (prowincjał Saksonii, wikariusz generalny Czech). Jednocześnie prowadził ożywioną działalność kaznodziejską po niemiecku. Przed śmiercią wytoczono mu proces, którego efektem była [bulla](#) papieska potępiająca 27 tez z jego pism łacińskich. Do końca XIX w., kiedy odkryto łacińskie dzieła Eckharta, jego naukę znano tylko ze słynnych *Kazań* oraz traktatów w języku niemieckim.

W przeciwieństwie do oschłego stylu scholastyki dzieło Eckharta wyróżnia się pięknym języka, bogactwem metafor i uczuciowością.

Dla zainteresowanych

Więcej na temat Wilhelma Ockhama przeczytasz w materiale „[Wilhelm Ockham i krytycyzm „Nowej Szkoły”](#)”.

1

Eckhart, inaczej niż Ockham, nie rozdzielał teologii od filozofii, jego zamiarem było „wyłożyć za pomocą filozoficznych pojęć to, co mówi święta wiara chrześcijańska, i to, co zawarte jest w Piśmie Świętym”. Spekulacje niemieckiego mistyka koncentrowały się wokół zagadnienia Boga i duszy. Nauczał on, że Bóg jest bytem, lecz nade wszystko – poznaniem i myśleniem. Byt bowiem – dowodził – może zostać stworzony, zaś o mądrości i wiedzy nie da się tego powiedzieć, stąd to mądrość i wiedza, a nie byt, odpowiadają nieskończoności Boga. W konsekwencji poznanie stanowi fundament Bożego bytu:

2

„Zatem wydaje mi się, że Bóg nie dlatego poznaje, że jest, ale jest, ponieważ poznaje, toteż Bóg jest intelektem i poznaniem, a owo poznawanie jest podstawą jego istnienia.”

Źródło: Jan Eckhart, *Quaestiones parisienses*, tłum. Stefan Swieżawski.

3

Filozof nawiązywał do neoplatonizmu i z niego też zaczerpnął tezę o jedności Boga:

4

„Zróżnicowania nie ma ani w Bożej naturze, ani w [Boskich] Osobach rozpatrywanych w jedności natury. Naturę Bożą stanowi jedność [...]”

Źródło: Jan Eckhart, *Traktaty*, tłum. Wiesław Szymona.

5

Bóg, który swą obecnością przenika rzeczywistość, podobnie jak Jednia, jest też źródłem jedności świata:

6

„[...] jedno w Jednym – oto, co miłuje Bóg [...]. On wabi i pociąga ku Jednemu. Jednego szukają wszystkie stworzenia, nawet najniższe. Najwyższe zaś poznają je, a wyniesione i przekształcone ponad ich własną naturę, szukają Jednego w Jednym, Jednego w nim samym.”

Źródło: Jan Eckhart, *Traktaty*, tłum. Wiesław Szymona.

7

Bóg w akcie stworzenia daje byt wszystkim rzeczom. Stąd wszystko, co istnieje, pochodzi od Boga i jest boskiej natury: byt rzeczy jest tożsamy z Bogiem. Lecz aby uniknąć panteizmu, Eckhart twierdził, że stworzenie samo z siebie bytu nie ma – w oderwaniu od Boga świat materialny jest nicością! Rzeczy istnieją tylko dzięki temu, że Bóg udziela im swojego istnienia. W człowieku za jedyne realną uważał duszę ludzką, bo posiada ona boski pierwiastek – jej

„dno”, inaczej „iskierka duszy”, jest boskiej natury i identyczne z Bogiem:

8

„[...] dusza poznaje intelektualnie na obraz Boga i jest czymś z rodzaju Boga.”

Źródło: Jan Eckhart, , tłum. Stanisław Swieżawski.

9

Na dnie duszy jest sam Bóg i tam dusza może Go oglądać. Teoria ta pozwoliła filozofowi udowodnić tezę będącą podstawą mistyki, że człowiek może bezpośrednio obcować z Bogiem. Jak w neoplatonizmie głównym celem ludzkich dążeń było zjednoczenie w ekstazie z Jednym, tak u Eckharta najważniejsza rzecz w życiu człowieka to kontemplacja Boga. Warunkiem kontemplacji jest ubóstwo: odwrócenie się od świata zewnętrznego, porzucenie swego ja dla Boga i skoncentrowanie na swym wnętrzu – „dnie” duszy.

10

„Człowiek powinien dostrzegać Boga we wszystkich rzeczach i przyzwyczajać swe serce do ustawicznej Jego obecności w pragnieniu, dążeniach i miłości. [...] Prawdziwie Boga ma ten, kto Go ma w sercu, kto w swym wnętrzu, swym duchu zwraca się i dąży do Niego.”

Źródło: Jan Eckhart, *Traktaty*, tłum. Wiesław Szymona.

11

Obcowanie z Bogiem sprawia, że dusza się do Niego upodabnia, nie potrzebuje też modlitw i sakramentów, gdyż sama zmierza ku dobru.

Ciekawostka

Jan Szkot Eriugena i jego wpływ na mistycyzm średniowieczny

Mistrz Eckhart, choć do **panteizmu** się nie przyznawał, to podkreślając obecność Boga w duszy i twierdząc, że „dno” duszy jest identyczne z Bogiem, faktycznie głosił pogląd panteistyczny. Inspiracją do takiego ujmowania rzeczywistości była dla mistyka m.in. myśl **Jana Szkota Eriugeny**, irlandzkiego filozofa z IX w. Eriugena, twórca systemu chrześcijańskiego w duchu neoplatońskim, twierdził, że świat powstał w procesie emanacji: Bóg, stwarzając rzeczywistość, wydał z siebie to, co w nim samym było zawarte, jest więc „wszystkim we wszystkim”. Eriugena, choć konsekwentnym panteistą nie był, jako panteista był postrzegany i jako panteista wywarł wpływ na mistycyzm średniowieczny.

Słownik

bull

(łac. *bull* – bańka, bąbel) urzędowy dokument papieski

kontemplacja

(łac. *contemplatio* – przypatrywanie się) sposób aktywności poznawczej realizowanej poprzez skupienie, pogrążenie się w myślach, uważna obserwacja, w mistyce środek najdoskonalszego poznania lub najwyższy rodzaj poznania

panteizm

(gr. *pan* – wszystko, *theos* – bóg) pogląd, który odrzuca istnienie bóstwa osobowego i głosi, że boskość jest tożsama z przyrodą lub istnieje w przyrodzie immanentnie, tkwiąc wewnątrz każdego ze stworzeń

scholastyka

(łac. *schola* – szkoła), kierunek w średniowiecznej filozofii chrześcijańskiej, dążący do rozumowego uzasadniania wiary i dogmatów religijnych bez konieczności odwoływania się do doświadczenia; kierunek ten był związany z nurtem uniwersyteckim

spekulatywny

(od łac. *speculatio* – wypatrywanie, rozmyślanie) tzn. oparty na myśleniu abstrakcyjnym, dociekaniach teoretycznych

Inspiracje filozoficzne w literaturze

Na prośbę św. Bernarda Matka Boska wyprasza u Boga łaskę, aby Dante mógł Go oglądać. Poeta kontempluje tajemnicę Trójcy św., a oglądanie Stwórcy jest dla niego największym szczęściem. Wizja kontemplacji Boga, wieńcząca *Boską Komedię*, to jeden z najwspanialszych opisów przeżyć mistycznych, jakie można znaleźć w literaturze światowej.

Polecenie 1

Na przykładzie poniższego fragmentu, wyjaśnij co świadczy o tym, że *Boska Komedia* jest sumą średniowiecznego światopoglądu.

Dante Alighieri [Ekstatyczna wizja Boga]

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DUg9eYUAH>

Dante Alighieri, *Ekstatyczna wizja Boga*

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Dante Alighieri. Ekstatyczna wizja Boga*.

((Dante Alighieri

Boska Komedia, Raj, Pieśń XXXIII

O szczytne Światło¹, błyszczące gwiazdziściej
Ponad pojęcie, wspieraj mię w zamiarze,
Niechże mój język coś z mych widzeń ziści!
Niechże obficie zaczerpnę w twym żarze:

Jeśli choć jedna iskra zeń odpryśnie,
Dość już rodowi ludzkiemu przekażę.

Jeśli choć nieco z moich marzeń wyśnię
I zdołam oddać szukanymi tony,
Już mu twój tryumf potężnie zabłyśnie.
Tak w owej chwili byłem porażony

Żywym promieniem, iżby mię oślepił
Każdy blask, co by z innej przypadł strony.
Tu pomnę owszem, iż się mi pokrzepił
I zahartował wzrok tak doskonale,

Żem go bez lęku w Moc najwyższą wszczepił.
O hojna Łasko, przez którą zuchwale
Ku nieśmiertelnej zbliżam się potędze
I wszystek się w niej rozprzegam i palę!

W jej łonie widzę wszystkich bytów przędzę:
Kochanie wiąże jednolitym splotem
To, co oddzielnie stoi w świata księdze.
Treść i przejawy rzeczy z ich przymiotem,

Złożone razem w takie pełne dziwo,
Że z mojej mowy trudno sądzić o tem.
Uniwersalnych praw wieczne ogniwo
Musiałem widzieć, bo wspomnienie zjawy

Rozkosz mi daje nieprzepamiętliwą.

[...]

A myśl skupiona i w jeden Punkt wbita
Zapalała się od widzeń obrazu.
Skoro to światło raz duszy zaświta,

To niepodobna, gdy się z nim zespoli,
By gdzieś widokiem innym była syta.
Bowiem szczęśliwość, cel najwyższy woli,
Tam jest zupełna; co się tam nie wszczyna

I tam nie kończy, jest pełne niedoli.

[...]

Oto w głębinach materii przejrzystej
Światła zjawił się rys Trojga Obręczy,
Równych w obwodzie, lecz barwy troistej.
Jeden z drugiego Krąg, jak tęcza z tęczy,

Zdał się odbity, a w trzecim pałało
Jak ogień, który z dwojga się wywnętrzy².
Słabą zaiste mową, nieudałą
Do moich myśli, te widzenia mącę

I nie wystarcza tutaj rzecz: za mało!
Zarzewie³ wieczne, samo w sobie tkwiące,
Samo-pojętne, samo-pojmowane,
W tym się pojęciu własnym kochające!...

Na owym Kole, które, z siebie brane,
Zda się promieniem z promienia odbitym,
Teraz oczyma moimi przystanę.
W nim, ale własnym malowany świtem,

Zjawił się Twarzy Człeczej Wizerunek...
Źrenice w niego wpoilem z zachwytem.
Jak geometra wykreśla rysunek
Na kwadraturę koła i zestawia
Z nieupewnionych danych swój rachunek,

Tak mnie zjawienie nowe zastanawia:
Podpatrzyć chciałem, jako się sprzymierza
Figura z Kręgiem i jak się weń wjawia⁴.
Lecz nie wystarczał lot ziemskiego pierza...

Wtem grom mię raził; myśl w cudo się grąży⁵,
Czułem, że wola Jego w nią uderza.

Dalej fantazja moja nie nadąży.
A już wtórzyła pragnieniu i woli
Jak koło, które w parze z kołem krąży,
Miłość, co wprawia w ruch słońce i gwiazdy⁶

Źródło: Dante Alighieri, *Boska Komedia, Raj, Pieśń XXXIII*, [w:] , tłum. w. 67–93, 98–105, 115–145 E. Porębowicz.

Polecenie 2

Znajdź podobieństwa wizji kontemplacji Boga według Mistrza Eckharta i Dantego. Co łączy obie postacie?

Film edukacyjny

Polecenie 1

Wskaż różnice pomiędzy mistycyzmem i mistyką.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQrkbijDD>

Film edukacyjny. Mistrz Eckhart: mistyka spekulatywna

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Mistrz Eckhart: mistyka spekulatywna*.

Ćwiczenie 1

Czym dla mistyków była kontemplacja?

☐ Kontemplacja bytu boskiego miała być zapowiedzią szczęścia i zbawienia.

☐ Kontemplacja Boga była postrzegana jako cel życia człowieka.

☐ Kontemplacja Boga miała być warunkiem zbawienia.

☐ Kontemplacja Boga była postrzegana jako doczesne zbawienie.

Ćwiczenie 2

Co oznacza, według Eckharta, że Bóg emanuje z siebie trzy postacie?

Polecenie 2

Na czym polega panteizm w filozofii Eckharta i z jakich źródeł filozoficznych się wywodzi?

Ćwiczenie 3

Rudolf Otto twierdził, że...

- ☐ mistycy udowadniają, że Bóg istnieje.
- ☐ mistycyzm i kontemplacja natury Boga jest podobna mimo różnic geograficznych i kulturowych.
- ☐ ludzki umysł jest u każdego skonstruowany tak samo, dlatego tak samo poznaje naturę Boga.

Praca domowa

Napisz pracę argumentacyjną na temat: Czy i w jakim stopniu mistyka może być filozofią?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Mistrz Eckhart i mistyka spekulatywna

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

8. Spór o istnienie i naturę absolutu (Boga). Uczeń:

1) odróżnia i wyjaśnia następujące stanowiska: teizm, deizm, panteizm, agnostycyzm, ateizm;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia różnice między mistycyzmem a mistyką
- omawia rolę teologii i filozofii w myśli Mistrza Eckharta;
- rozumie, dlaczego Mistrza Eckharta zalicza się do przedstawicieli panteizmu;
- ocenia, czy koncepcja mistycyzmu, rozwijała teologię i filozofię;
- analizuje filozoficzne źródła mistyki spekulatywnej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- praca z tekstem;
- dyskusja wprowadzająca;
- burza mózgów;
- film edukacyjny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Mistrz Eckhart i mistyka spekulatywna” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.
2. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.
3. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Film”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Czym jest mistycyzm? Co oznacza ten termin i z czym ci się on kojarzy?

Faza realizacyjna:

1. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film edukacyjny”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Grupa pierwsza opracowuje polecenie 1: *Jaką można wskazać różnicę pomiędzy mistycyzmem i mistyką w średniowieczu?*, natomiast grupa druga przystępuje do polecenia 2: *Na czym polega panteizm w filozofii Eckharta i z jakich źródeł filozoficznych się wywodzi?*

2. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Czy koncepcja mistycyzmu, łącząca teologię i filozofię była drogą rozwoju dla obu tych dziedzin, czy może którąś z nich ograniczała? Uczniowie podają swoje propozycje odpowiedzi. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.
3. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Film”, a następnie czyta polecenie: *Znajdź podobieństwa wizji kontemplacji Boga według Mistrza Eckharta i Dantego. Co łączy obie postacie?* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
4. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 3, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytanie: Dlaczego Mistrza Eckharta możemy uznać za przedstawiciela panteizmu?
2. W ramach podsumowania uczniowie wspólnie rozwiązują ćwiczenie nr 2 z zakładki „Film edukacyjny”: *Co oznacza, według Eckharta, że Bóg emanuje z siebie trzy postacie?*
3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz tekst argumentacyjny na temat: Czy i w jakim stopniu mistyka może być filozofią?

Materiały pomocnicze:

- Piórczyński J., *Mistrz Eckhart. Mistyka jako filozofia*, Toruń, 1997.
- Szymona W., *Wstęp [w:] Mistrz Eckhart: Kazania*. Poznań, 1986

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

- Uczniowie zapoznają się z multimediami w sekcji „Film” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.

